

Образ світу, ідентичність та особливості адаптації особистості в контексті її професійного становлення

Fileiko I.O. Image of the world, identity and adaptation features of the personality in the context of her professional formation / I.O. Fileiko // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / edited by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 26. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2014. – P. 547-561.

О.І. Філенко. Образ світу, ідентичність та особливості адаптації особистості в контексті її професійного становлення. Проведене дослідження дозволило визначити, що група психологів-професіоналів має вищі показники загальної адаптації та окремих її компонентів («Пізнавальна активність», «Образ Світу»), порівняно з групами медичних працівників та менеджерів. Отримано нові результати щодо специфіки прояву структурних характеристик образу Світу та образу «Я» в різних професійних групах, зокрема, для психологів-професіоналів у порівнянні з менеджерами та медичними працівниками є характерним статистично значуще підвищення рівнів переконань щодо доброзичливості та справедливості Світу, особистісного щастя та можливостей контролю ситуацій життя, а також рівнів показників прийняття Світу та самоприйняття. Досліджено відмінності в структурі ціннісних орієнтацій фахівців із різних професійних груп, які полягають в тому, що психологи-професіонали, на відміну від менеджерів та медичних працівників, надають перевагу цінностям «Творчість», «Пізнання», «Життєва мудрість», а цінності «Матеріальне забезпечення» та «Соціальна сила» грають для них суттєво меншу вагу, що може свідчити про завищені прагнення до самоактуалізації у психологів-професіоналів. Визначено, що характеристики адаптації, її компонентів та утворюючих їх структурних показників, а також особливості структури ціннісних орієнтацій для студентів-психологів п'ятого року навчання є наближеними до показників психологів-професіоналів, хоча дещо поступаються їм за рівнями свого розвитку. Зроблено висновок про те, що в процесі професійного розвитку особистості відбувається формування базових професійних образів, до яких віднесено образ Світу та образ Я в контексті виконуваної професійної діяльності. Ці образи, виконуючи певну позитивну роль, наближують особистість до ціннісних та смислових реалій професійного життя в процесі її професійної ідентифікації, але водночас

вони мають тенденцію до протидії щодо зміни своїх структур – і тим самим створюють певні перепони для подальшого саморозвитку, засвоєння нових соціальних та професійних ролей, знаходження нової соціальної та професійної ідентичності, породжуючи особистісний комплекс «протидії навчанню».

Ключові слова: адаптація, ціннісні орієнтації, професійна ідентичність, базові професійні образи, «протидія навчанню».

И.А. Филенко. Образ мира, идентичность и особенности адаптации личности в контексте её профессионального становления. В ходе проведенного исследования выявлено, что психологи-профессионалы имеют более высокие показатели общей адаптации и отдельных её компонентов («Познавательная активность», «Образ Мира») по сравнению с медицинскими работниками и менеджерами. Получены новые результаты относительно специфики проявления структурных характеристик Образа Мира и Образа «Я» в разных профессиональных группах, в частности, для психологов-профессионалов, по сравнению с менеджерами и медицинскими работниками, характерно повышение показателей убеждений относительно доброжелательности и справедливости Мира, личностного счастья и возможностей контроля ситуаций жизни, а также уровней показателей принятия Мира и самопринятия. Выявлены различия в структуре ценностных ориентаций, заключающиеся в том, что психологи-профессионалы в отличие от менеджеров и медицинских работников отдают предпочтение ценностям «Творчество», «Познание», «Жизненная мудрость», а ценности «Материальная обеспеченность» и «Социальная сила» играют для них существенно меньшую роль, что может свидетельствовать о выраженных стремлениях к самоактуализации у психологов-профессионалов. Показано, что характеристики адаптации, ее компонентов и формирующих их структурных показателей, а также особенности структуры ценностных ориентаций для студентов-психологов пятого курса являются приближенными к показателям психологов-профессионалов, хотя и уступают им по уровням своего развития. Сделан вывод о том, что в процессе профессионального развития личности происходит формирование базовых профессиональных образов, к которым отнесены Образ Мира и Образ «Я» в контексте выполняемой профессиональной деятельности. Эти образы, выполняя определенную позитивную роль, приближают личность к ценностным и смысловым реалиям профессиональной жизни в процессе её профессиональной идентификации, но одновременно они имеют тенденцию к противодействию относительно изменений в своих структурах – и тем самым создают определенные преграды для дальнейшего саморазвития, порождая личностный комплекс «противодействия обучению».

Ключевые слова: адаптация, ценностные ориентации, профессиональная идентичность, базовые профессиональные образы, «противодействие обучению».

Постановка проблеми. В сучасному суспільстві процеси професіоналізації особистості розвиваються в умовах, коли відбувається переоцінка соціальної значущості багатьох професій, коли з'являються нові, відсутні раніше і щезають традиційні, загальновідомі спеціальності. Разом з тим відбуваються процеси інтенсивного накопичення знань в межах кожної професії, з'являються суміжні професії, що формує у фахівця потребу в постійному професійному навчанні та перенавчанні впродовж усього трудового життя. В зв'язку з тим загострюються питання пошуку та становлення професійної ідентичності, оптимізації навчально-професійної та професійної адаптації, змісту професійної освіти, яка в сучасних умовах повинна не тільки надати майбутньому фахівцю спеціальні знання, вміння та навички, але й забезпечити формування певних особистісних структур, які дозволяють людині найбільш повно реалізовувати професійні здібності та максимально розкрити свій внутрішній потенціал. Зазначені особливості сучасного світу професій стимулюють психологів до досліджень проблем, що виникають на терені професійного становлення особистості, позитивне вирішення яких може не тільки забезпечити покращення показників ефективності та надійності фахової діяльності, але й вести до підвищення рівнів як особистісного, так і загальносуспільного благополуччя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із базових конструктів, що характеризує професійне становлення фахівця, є професійна ідентичність, яка має складну, багатокомпонентну структуру. Е.Ф. Зеєр визначає професійну ідентичність «... як професійний «Я-образ», що включає професійні стереотипи і унікальність власного «Я»; усвідомлення своєї тотожності з професійним образом Я» [5, с.324]. Згідно досліджень, проведених в останні десятиріччя у галузях соціальної, педагогічної та професійної психології, феномен ідентичності є тісно пов'язаним з ціннісно-смысловими утвореннями суб'єкта та процесами соціально-психологічної адаптації. Так, М.В. Більченко [2], І.В. Каплун [7] зазначають, що структурними складовими особистісної та професійної ідентичності виступають когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий компоненти. М.А. Реньш, А.В. Лесик [11] акцентують увагу на тому, що одним із найважливіших чинників формування професійної ідентичності є засвоєння норм і цінностей професії, включення їх у смыслову сферу особистості. Ідентичність особистості є динамічною структурою, яка може змінюватися в певні періоди життя, коли людина проходить так звані, кризи ідентичності. Крім того, вона визначає особливості

відношень, діяльності, поведінки, психологічного благополуччя суб'єкта. В дослідженні М.В. Ромма [12, с.115-129] підкреслюється стійкий зв'язок між ідентичністю особистості та соціальною адаптацією, який полягає в тому, що ідентичність задає особистості певну стратегію інтерпретації соціальної реальності, що визначає спрямованість вектора соціальної адаптації людини. Згідно О.П. Єрмолаєвої [4, с.40] професійна ідентичність є базовим компонентом, який забезпечує успішну професійну адаптацію особистості. Крім того, професійна ідентичність відбивається і на особливостях сприйняття навколишнього світу, коли погляд на нього переломлюється крізь призму професійного досвіду, фахових переконань і стереотипів. У дослідженнях О.Ю. Артем'євої, В.П. Серкіна, Є.О. Клімова продемонстровано, що професійна діяльність формує певний Образ Світу, який представляє систему значень, смислів, переконань особистості, пов'язаних з її фаховою діяльністю. О.Ю. Артем'єва зазначає, що: «Професіонали, що приймають свою професію як спосіб життя, набувають особливого бачення навколишнього світу, особливого відношення до ряду об'єктів... особливі властивості перцепції, що оптимізують взаємодію з цими об'єктами... такі особливі акценти можна назвати світом професії» [1, с.127]. Вивчення різноманітних аспектів ідентичності в наш час є однією з центральних проблем в галузях професійної та соціальної психології, разом з тим, низка науковців (О.П. Белінська, І.Д. Бронін, Л.М. Молчанова, К. Лууксх, Т.А. Klimstra та інші) зазначають, що поняття, пов'язані з ідентичністю, досить важко піддаються операціоналізації – і це ускладнює її емпіричні дослідження. Так, Л.М. Молчанова [9, с. 89] підкреслює, що «...сьогодні проблема структури ідентичності і співвіднесеності категорій «ідентичність» і «соціально-психологічна адаптація особистості» залишається недостатньо розробленою».

В зв'язку з актуальністю зазначеної тематики та її недостатньою розробленістю в сучасних наукових працях метою нашого дослідження було вивчення особливостей адаптації, образу Світу та ціннісного компонента професійної ідентичності в групах професіоналів соціономічних професій, які в останні десятиріччя розширюють сфери своєї діяльності та збільшують потребу в фахівцях різного профілю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для досягнення мети дослідження було проведено експеримент, у ході якого використовувалися тести: соціально-психологічної адаптації К. Роджерса, Р. Даймонда [13, с.50-56], методика визначення рівня

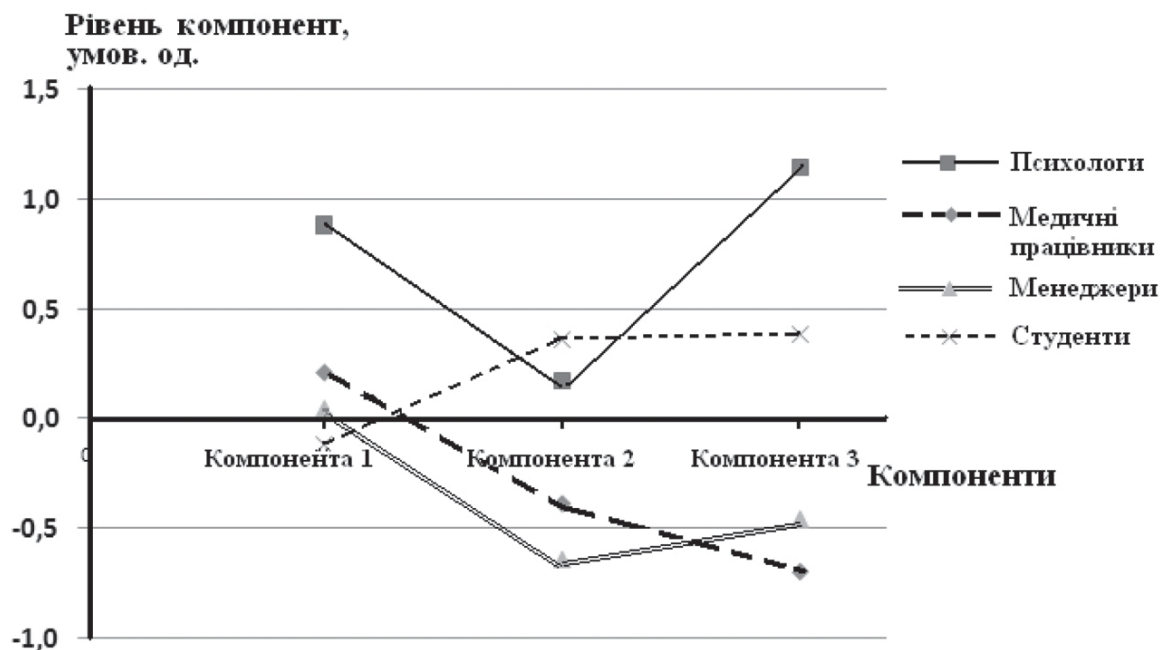

креативності О.Е. Тунік [3, с.352-357]; методика «Шкала базових переконань» Р. Яноффа-Бульмана в модифікації М.А. Падун, А.В. Котельникової [10, с.204-205]; методика дослідження емоційного інтелекту Р. Барчард [8, с.118-120]; методика визначення ціннісних орієнтацій, в якій досліджуваним пропонувалося розташувати представлені на бланку цінності в порядку особистісної переваги, тобто кожна з наведених цінностей отримувала певний ранг.

У дослідженні, яке проводилося взимку 2014 року в вищому навчальному закладі м. Харкова, взяли участь 71 особа (17 чоловіків, 54 жінки), яких було поділено на наступні групи: 1) професійні психологи (психологи-викладачі та практичні психологи) – 14 осіб (середній вік дорівнює $32,3 \pm 4,1$ років, середній професійний стаж близько 10 років); 2) медичні працівники (лікарі та медичні сестри, які проходили навчання на 5 курсі заочного відділення за фахом психолог-викладач) – 18 осіб (середній вік дорівнює $29,3 \pm 4,9$ років, середній професійний стаж близько 9 років); 3) менеджери (проходили навчання на 5 курсі заочного відділення за фахом психолог-викладач) – 16 осіб (середній вік дорівнює $31,9 \pm 6,3$ років, середній професійний стаж близько 9 років); 4) студенти-психологи денної форми навчання, 5 курс – 23 особи (середній вік дорівнює $21,6 \pm 0,9$ років, професійний стаж – відсутній). У трьох досліджуваних професійних групах вік респондентів та їхній стаж значущо не відрізнялися між собою та відповідали періоду закінчення первинної та початку вторинної професіоналізації фахівців (згідно Е.Ф. Зеєру [6, с.91]).

Для обробки результатів експерименту застосовувався порівняльний аналіз середньогрупових показників з використанням U-критерію Манна-Вітні. В ході первинної обробки результатів дослідження до сукупності отриманих змінних також був застосований метод головних компонент (з варімакс-обертанням та нормалізацією за Кайзером), у результаті чого було отримано три інтегральні компоненти (що описують 69,5% дисперсії), які визначають специфіку структури процесів соціально-психологічної адаптації досліджуваних: 1-а компонента (23,5% дисперсії) – характеризує когнітивні ресурси адаптації суб'єкта й отримала назву «Пізнавальна активність»; 2-а компонента (23,5% дисперсії) – характеризує аспекти сприйняття особистістю себе і має назву «Образ Я»; 3-а компонента (22,5% дисперсії) – характеризує особливості сприйняття світу й отримала назву «Образ Світу». На рис.1 представлено відповідні середні інтегральні

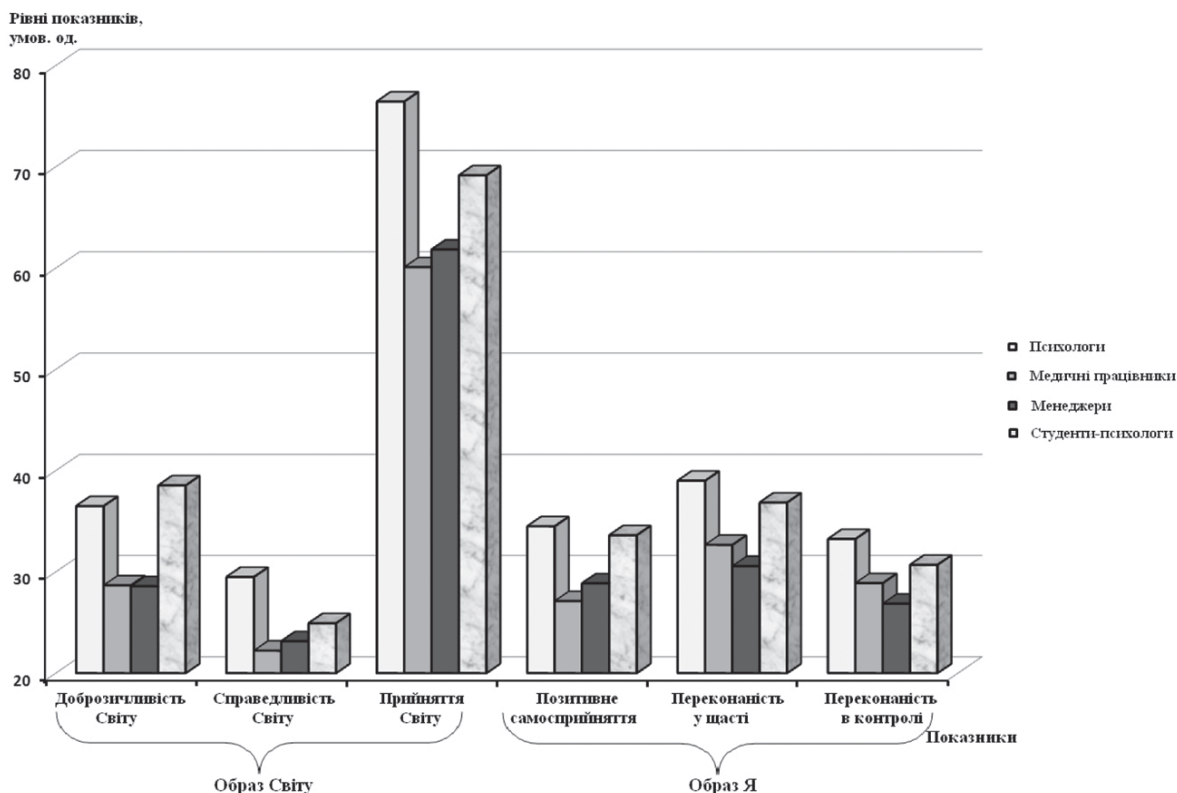
компоненти соціально-психологічної адаптації для досліджуваних з чотирьох зазначених груп.

Рис.1. Середні компоненти соціально-психологічної адаптації для досліджуваних груп: компонента 1 – «Пізнавальна активність»; компонента 2 – «Образ Я»; компонента 3 – «Образ світу».

Результати, представлені на Рис.1, характеризують суттєві відмінності в рівнях сформованості певних компонентів соціально психологічної адаптації для наведених груп досліджуваних. Зокрема, професійні психологи демонструють суттєво вищі показники 1-ї та 3-ї компоненти і значущо відрізняються за рівнями їхнього розвитку від інших груп (для 1-ї компоненти («Пізнавальна активність») – від медичних працівників ($p < 0,1$), менеджерів ($p < 0,1$) та студентів-психологів ($p < 0,05$); для 3-ї компоненти («Образ світу») – від медичних працівників ($p < 0,01$), менеджерів ($p < 0,01$) та студентів-психологів ($p < 0,05$)). Для 2-ї компоненти («Образ Я») не зафіксовано значущих відмінностей між професійними психологами, порівняно з іншими досліджуваними групами, але студенти-психологи демонструють більші рівні компоненти «Образ Я», порівняно з групами медичних працівників ($p < 0,05$) та менеджерів ($p < 0,01$). Ці результати певною мірою співпадають із закономірностями, що спостерігаються для інтегрального показника адаптації в чотирьох групах досліджуваних. Так, у групі психологів цей показник дорівнює 76,1 одиниць, у групі

медичних працівників – 60,2 од., в групі менеджерів – 60,6 од., в групі студентів – 68,5 од. Наведені рівні адаптації для психологів-професіоналів суттєво відрізняються від відповідних показників інших груп: від групи медичних працівників на рівні $p < 0,01$; від групи менеджерів на рівні $p < 0,01$; від групи психологів-студентів на рівні $p < 0,1$. Подальша обробка результатів дослідження була пов'язана з виділенням груп показників, які більш детально описують структуру компонентів «Образ світу», «Образ Я», та з наступним порівнянням цих усереднених по вищенаведеним групам досліджуваних показників.

Рис.2. Порівняльні характеристики показників, що визначають Образ Світу та Образ Я в групах професійних психологів, медичних працівників, менеджерів та студентів-психологів

На Рис. 2 представлена порівняльна характеристика окремих показників, які визначають специфіку структури «Образу Світу» та «Образу Я», в групах професійних психологів, медичних працівників, менеджерів та студентів-психологів. Наведені на рис.2 результати свідчать про те, що для професійних-психологів, на відміну від інших досліджуваних груп, характерні більш високі показники Образу Світу («Доброзичливість світу» – в порівнянні з медичними працівниками ($p < 0,05$), менеджерами ($p < 0,05$); «Справедливість світу» – в порівнянні з

медичними працівниками ($p < 0,01$), менеджерами ($p < 0,01$), студентами-психологами ($p < 0,1$); «Прийняття світу» – в порівнянні з медичними працівниками ($p < 0,01$), менеджерами ($p < 0,05$), студентами-психологами ($p = 0,19$) та «Образу» Я («Позитивне самосприйняття» – в порівнянні з медичними працівниками ($p < 0,001$), менеджерами ($p < 0,05$), студентами-психологами ($p = 0,33$); «Переконаність в щасті» – в порівнянні з медичними працівниками ($p < 0,1$), менеджерами ($p < 0,05$), студентами-психологами ($p = 0,27$); «Переконаність в контролі» – в порівнянні з медичними працівниками ($p < 0,1$), менеджерами ($p < 0,01$), студентами-психологами ($p = 0,12$)).

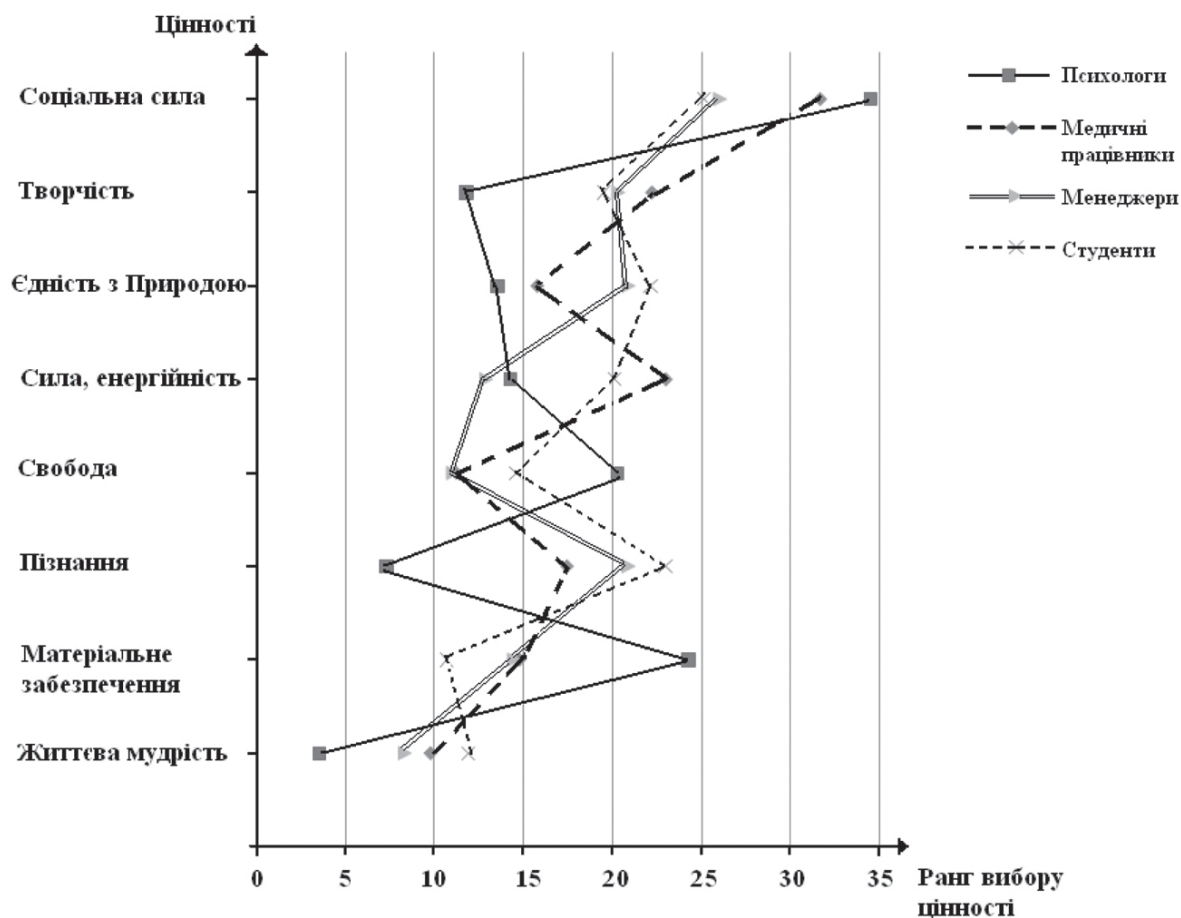
Крім того, результати рис.2 демонструють відповідну подібність показників професійних психологів і студентів-психологів, а також їхні більші рівні в порівнянні з характеристиками, отриманими для груп медичних працівників та менеджерів.

На рис.3. представлено порівняльні характеристики рангів вибору ціннісних орієнтацій, за якими спостерігалися найбільші розбіжності, в групах професійних психологів, медичних працівників, менеджерів та студентів-психологів. Як витікає з рис.3, існують суттєві розбіжності у перевагах, які віддають респонденти з різних професійних груп певним цінностям. Так, професійні психологи віддають більшу перевагу таким цінностям: «Життєвої мудрості» – в порівнянні з медичними працівниками (достовірність розбіжностей рангів вибору зафіксовано на рівні $p < 0,01$), менеджерами ($p < 0,1$), студентами-психологами ($p < 0,01$); «Пізнанню» – в порівнянні з медичними працівниками ($p < 0,05$), менеджерами ($p < 0,05$), студентами-психологами ($p < 0,01$); «Єдності з Природою» – в порівнянні з медичними працівниками ($p = 0,33$), менеджерами ($p < 0,05$), студентами-психологами ($p < 0,05$); «Творчості» – в порівнянні з медичними працівниками ($p < 0,05$), менеджерами ($p < 0,1$), студентами-психологами ($p < 0,1$); «Силу, енергійності» – в порівнянні з медичними працівниками ($p < 0,05$), студентами-психологами ($p < 0,1$).

Водночас для професійних психологів, на відміну від інших груп досліджуваних, характерна слабка орієнтованість на цінності: «Матеріальне забезпечення» – відмінності від групи медичних працівників – на рівні $p < 0,1$, від групи менеджерів – на рівні $p < 0,1$, від групи студентів – на рівні $p < 0,001$; «Свобода» – відмінності від групи медичних працівників – на рівні $p < 0,05$, від групи менеджерів – на рівні $p < 0,05$, від групи студентів – на рівні $p = 0,13$; «Соціальна сила» – відмінності від групи медичних

працівників – на рівні $p=0,22$, від групи менеджерів – на рівні $p<0,05$, від групи студентів – на рівні $p<0,05$.

Рис.3. Порівняльні характеристики рангів вибору ціннісних орієнтацій в групах професійних психологів, медичних працівників, менеджерів та студентів-психологів

Аналізуючи отримані результати слід зазначити, що вони віддзеркалюють певні професійні розбіжності, які проявляються в структурі процесів адаптації та її компонентів, а також в структурі ціннісних орієнтацій особистості, що характеризують емоційно-ціннісну складову професійної ідентичності. Важливими факторами підвищеної адаптивності психологів (і професіоналів, і студентів), порівняно з медичними працівниками та менеджерами, на наш погляд, є специфічні особливості базових компонентів адаптації, зокрема, «Пізнавальної активності», «Образу Світу» та «Образу Я», які розвиваються в процесі професійного становлення особистості і які обумовлені впливом певних характеристик фахової діяльності. Якщо звернутися до структури професійної діяльності психолога, то її найважливішими рисами є: підвищена пізнавальна активність, спрямована на визна-

чення психологічних особливостей інших осіб; рефлексія себе, своєї поведінки та діяльності з урахуванням цих особливостей; творчий пошук, визначення та впровадження в реальну міжособистісну взаємодію тих психологічних засобів, які можуть допомогти іншій особі на шляху її розвитку та вдосконалення. Ці риси поєднуються також з базовими переконаннями у позитивній основі навколишнього світу, та у позитивному, наповненому можливостями внутрішнього зростання образі свого «Я», якому треба довіряти та який треба виховувати, розкривати, вдосконалювати впродовж всього життя (відсутність таких переконань, або розвиненість переконань протилежного, негативного змісту, на нашу думку є фактором професійної несумісності особистості з фаховою діяльністю психолога). Така конструктивна позиція психологів формує певну базову специфіку професійних і життєвих цінностей, в основі яких знаходяться цінності особистості, що прагне до самоактуалізації – «Творчість», «Пізнання», «Життєва мудрість». Водночас цінності виживання – «Матеріальне забезпечення» та «Соціальна сила» – для психологів мають суттєво меншу вагу, бо їхні ресурси подолання складних життєвих ситуацій перш за все спираються на психологічні, невичерпні внутрішні чинники, що можуть бути розвинені та розкриті, а не на зовнішні – матеріальні та соціальні ресурси, які мають певну обмеженість та вичерпаність.

Важливим результатом дослідження є і те, що компоненти і рівні адаптації студентів психологів, а також структура їхніх базових цінностей на п'ятому курсі навчання мають тенденцію наближення до рівнів, які характерні для психологів-професіоналів. Тобто в цьому випадку в ході учбово-професійної діяльності відбувається формування певних професійно важливих якостей психолога, які в подальшому стануть основою невпинного фахового зростання на шляху до майстерності. В той же час результати визначених суттєвих відмінностей між групами менеджерів і медичних працівників (які навчаються на 5-му курсі психологічного відділення), з одного боку, та групами психологів-професіоналів і студентів-психологів 5-го курсу, з другого боку – дозволяють припустити, що базові спеціальності (в нашому випадку – це спеціальності менеджерів і медичних працівників), яким людина віддала близько десяти років професійного життя, формують досить специфічні і досить жорстко структуровані образи Світу та образи «Я» в контексті виконуваної професійної діяльності, які мають тенденцію до протидії відносно зміни своїх структур. Ці образи (будемо називати їх базовими професійними образами), з

одного боку, виконують певну позитивну роль, наближуючи особистість до ціннісних та смислових реалій професійного життя в процесі її професійної ідентифікації, а з другого – негативну, бо вони створюють певні перепони для подальшого саморозвитку, засвоєння нових соціальних і професійних ролей, знаходження нової соціальної та професійної ідентичності.

Такі перепони, зокрема, можуть суттєво відбиватися на самому процесі професійного навчання, суттєво знижуючи його ефективність завдяки формуванню певного внутрішнього особистісного комплексу «протидії навчанню», в результаті чого проблеми, пов'язані з професійною освітою дорослих (в контексті засвоєння знань, вмінь і навичок з нової для людини спеціальності) набувають нового виміру. В сучасних умовах інтенсивних соціально-економічних змін, коли особистість характером свого буття обумовлена на постійне, невпинне професійне вдосконалення (що природно включає і можливості неодноразового навчання в дорослому віці, і засвоєння суміжних професій, і переучування на нові професії тощо) виникає потреба корекції змісту професійної освіти дорослих. Ця корекція полягає в тому, що в основу нових освітніх технологій повинні бути покладені пріоритети формування базових професійних образів, на основі яких можливо більш ефективно професійне навчання в контексті засвоєння певних спеціальних знань, умінь та навичок.

Висновки. В результаті проведеного дослідження визначено, що група психологів-професіоналів має кращі показники загальної адаптації та окремих її компонентів («Пізнавальна активність», «Образ Світу») в порівнянні з групами медичних працівників і менеджерів (з відмінностями на статистично значущому рівні). Отримано нові результати щодо специфіки прояву структурних характеристик образу Світу та образу Я в різних професійних групах, зокрема, для групи психологів-професіоналів, порівняно з групами менеджерів і медичних працівників, характерно статистично значуще підвищення рівнів переконань щодо доброзичливості та справедливості Світу, особистісного щастя та можливостей контролю ситуацій життя, а також рівнів показників прийняття Світу та самоприйняття.

Досліджено розбіжності в структурі ціннісних орієнтацій фахівців з різних професійних груп, які полягають у тому, що для психологів-професіоналів, на відміну від менеджерів та медичних працівників, є характерним надання переваги цінностям «Творчість», «Пізнання», «Життєва мудрість», а цінності «Матеріальне забезпечення» та «Соціальна сила» грають для них

суттєво меншу роль, що може свідчити про виражені прагнення до самоактуалізації у психологів-професіоналів. Визначено, що характеристики загальної адаптивності, її компонентів та утворюючих їх структурних показників, а також особливості структури ціннісних орієнтацій для студентів-психологів п'ятого року навчання є наближеними до показників психологів-професіоналів, хоча дещо поступаються їм за рівнем свого розвитку. Зроблено висновок про те, що в процесі професійного розвитку на стадіях професійної адаптації та первинної професіоналізації особистості відбувається формування базових професійних образів, до яких віднесено «Образ Світу» та «Образ Я» в контексті виконуваної професійної діяльності. Ці образи, виконуючи певну позитивну роль, наближують особистість до ціннісних і смислових реалій професійного життя в процесі її професійної ідентифікації, але водночас вони мають тенденцію до протидії відносно зміни своїх структур – і тим самим створюють певні перепони для подальшого саморозвитку, засвоєння нових соціальних та професійних ролей, знаходження нової соціальної та професійної ідентичності, породжуючи внутрішньо-особистісний комплекс «протидії навчання».

Подальші дослідження в межах окресленого проблемного поля будуть спрямовані на розробку нових психолого-педагогічних технологій професійного навчання, що спираються на пріоритетне формування базових професійних образів, на основі яких можливе більш ефективно засвоєння фахових знань, умінь та навичок.

Список використаних джерел

1. Артемьева Е.Ю. Психосемантические методы описания профессии / Е.Ю. Артемьева, Ю.Г. Вяткин// Вопросы психологии. – 1986. – №3. – С.127–133.
2. Быльченко М.В. Особенности формирования идентичности в юношеском возрасте: [Электронный ресурс] / М.В. Быльченко // Психологические исследования: электрон. науч. журн. – 2009. – №4(6). – URL: <http://psystudy.ru> (дата обращения: 21.09.2014 г.)
3. Диагностика познавательных способностей: Методики и тесты: Учебное пособие / Отв. ред. В.Д. Шадриков. – М.: Академический Проект, 2009. – 533 с.
4. Ермолаева Е.П. Психология социальной реализации профессионала / Е.П. Ермолаева. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2008. – 347 с.

5. Зеер Э.Ф. Психология профессий / Э.Ф. Зеер. – М.: Академический проект, Фонд «Мир», 2006. – 336 с.
6. Зеер Э.Ф. Психология профессионального развития / Э.Ф.Зеер. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 240 с.
7. Каплун І.В. Когнітивний компонент у структурі професійної ідентичності майбутніх фахівців технічного профілю / І.В. Каплун // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка/ – Тернопіль : [б. в.], 2013. – Сер.: педагогіка. – № 1. – С. 44-49.
8. Князев Г.Г. Адаптация русскоязычной версии «Опросника эмоционального интеллекта» / Г.Г. Князев, Л.Г. Митрофанова, О.М. Разумникова, К. Барчард // Психологический журнал. – 2012. – Т.33. – № 4. – С. 112-120.
9. Молчанова Л.Н. Критериально-функциональное содержание профессиональной идентичности у педагогов высшей школы с учётом удовлетворённости профессиональной деятельностью / Л.Н. Молчанова // Педагогическое образование в России. – 2011. – №2. – С. 87-94.
10. Падун М.А. Психическая травма и картина мира: Теория, эмпирия, практика / М.А. Падун, А.В. Котельникова. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2012. – 206 с.
11. Реньш М.А. Профессиональный стаж как фактор становления профессиональной идентичности: [Электронный ресурс] / М.А. Реньш, А.В. Лесик // Психологические исследования: электрон. науч. журн. – 2011. – № 3(17). – URL: <http://psystudy.ru> (дата обращения: 21.09.2014 г.)
12. Ромм М.В. Адаптация личности в социуме: Теоретико-методологический аспект / М.В. Ромм. – Новосибирск: Наука. Сибирская издательская фирма РАН, 2002. – 275 с.
13. Туриніна О.Л. Практикум з психології: Навч. посіб. / О.Л. Туриніна. – К.: МАУП, 2007. – 328 с.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Artem'eva E.Ju. Psihosemanticheskie metody opisaniya professii /E.Ju. Artem'eva, Ju.G. Vjatkin // Voprosy psihologii. – 1986. – №3. – S.127–133.
2. Byl'chenko M.V. Osobennosti formirovaniya identichnosti v junosheskom vozraste: [Jelektronnyj resurs] / M.V. Byl'chenko // Psihologicheskie issledovanija: jelektron. nauch. zhurn. –

2009. – №4(6). – URL: <http://psystudy.ru> (data obrashhenija: 21.09.2014 g.)
3. Diagnostika poznavatel'nyh sposobnostej: Metodiki i testy: Uchebnoe posobie / Otv. red. V.D. Shadrikov. – M.: Akademicheskij Proekt, 2009. – 533 s.
  4. Ermolaeva E.P. Psihologija social'noj realizacii professionala / E.P. Ermolaeva – M.: Izd-vo «Institut psihologii RAN», 2008. – 347 s.
  5. Zeer Je.F. Psihologija professij / Je.F. Zeer. – M.: Akademičeskij proekt, Fond «Mir», 2006. – S. 336 c.
  6. Zeer Je.F. Psihologija professional'nogo razvitija / Je.F. Zeer – M.: Izdatel'skij centr «Akademija», 2007. – 240 s.
  7. Kaplun I.V. Kognitivnij komponent u strukturi profesijnoï identičnosti majbutnih fahivciv tehničnogo profilju / I.V. Kaplun // Naukovi zapiski Ternopil's'kogo nacional'nogo pedagogičnogo universitetu imeni Volodimira Gnatjuka – Ternopil': [b. v.], 2013. – Ser.: pedagogika. – № 1. – S. 44-49.
  8. Knjazev G.G. Adaptacija ruskojazyčnoj versii „Oprosnika jemocional'nogo intellekta« / G.G. Knjazev, L.G. Mitrofanova, O.M. Razumnikova, K. Barchard // Psihologičeskij zhurnal. – 2012. – T.33. – № 4. – S. 112-120.
  9. Molchanova L.N. Kriterial'no-funkcional'noe sodержanie professional'noj identičnosti u pedagogov vysshej shkoly s uchetom udovletvorennosti professional'noj dejatel'nost'ju / L.N. Molchanova // Pedagogičeskoe obrazovanie v Rossii. – 2011. – №2. – S.87-94.
  10. Padun M.A. Psihicheskaja travma i kartina mira: Teorija, jempirija, praktika / M.A. Padun, A.V. Kotel'nikova. – M.: Izd-vo «Institut psihologii RAN», 2012. – 206 s.
  11. Ren'sh M.A. Professional'nyj stazh kak faktor stanovlenija professional'noj identičnosti: [Jelektronnyj resurs] / M.A. Ren'sh, A.V. Lesik // Psihologičeskie issledovanija: jelektron. nauch. zhurn. – 2011. – № 3(17). – URL: <http://psystudy.ru> (data obrashhenija: 21.09.2014 g.)
  12. Romm M.V. Adaptacija ličnosti v sociume: Teoretiko-metodologičeskij aspekt / M.V. Romm. – Novosibirsk: Nauka. Sibirskaja izdatel'skaja firma RAN, 2002. – 275 s.
  13. Turinina O.L. Praktikum z psihologii: Navch. posib / O.L. Turinina. – K.: MAUP, 2007. – 328 s.

I.O. Filenko. Image of the world, identity and adaptation features of the personality in the context of her professional formation. During the

conducted research it has been revealed that the group of professional psychologists has higher rates of the general adaptation and its separate components («Cognitive activity», «The World Image») in comparison with medical workers and managers. Specifics of the structural characteristics manifestation of the World Image and the «Me» Image in the professional groups was found, in particular, for professional psychologists in comparison with managers and medical workers the increase of the conviction indicators concerning the World goodwill and justice, personal happiness and the opportunities of the situations of life control, and also the indicators levels of the World acceptance and self-acceptance is characteristic. The distinctions in the structure of the axiological orientations of professional groups are revealed which are contained in that the professional psychologists unlike managers and medical workers prefer values as «Creativity», «Knowledge», «Vital wisdom», and values as «Richness» and «Social force» play for them significantly smaller role that can testify to the self-updating aspiration of the professional psychologists. It is shown that characteristics of the general adaptability, its components and their forming structural indicators, and also features of the valuable orientations structure for the fifth year students- psychologists are the approximate to the indicators of the professional psychologists, though they are inferior to them in the development levels. The following conclusion was made that in the course of the personality professional development there are formations of basic professional images which the World Image and «Me» Image are related to in the context of the carried-out professional activity. These images, playing certainly a positive role, approach the personality to the valuable and semantic realities of the professional life in the course of its professional identification, but at the same time they tend to counteraction concerning the structure changes – and thereby create certain barriers to the further self-development, generating a personal complex to the «training counteraction».

Key words: adaptation, valuable orientations, professional identity, basic professional images, «training counteraction».

Received August 4, 2014

Revised September 21, 2014

Accepted October 17, 2014